

УДК 336.71

О. М. Набок, ПАТ “Перший український міжнародний банк”, м. Київ

РОЗРОБКА НАУКОВО-МЕТОДИЧНИХ ЗАСАД ОБЛІКУ ПРОЦЕНТНОГО РИЗИКУ В МЕЖАХ ОПЕРАТИВНОГО КОНТРОЛІНГУ В БАНКУ

У статті розглянуто проблему управлінського обліку впливу процентного ризику на фінансові результати банку, проаналізовано специфіку даного типу ризику та його вплив на банківську діяльність, запропоновано власний науково-методичний підхід до обліку впливу процентного ризику на фінансові результати банківської діяльності.

Ключові слова: оперативний контролінг у банку, процентний ризик, дюрація.

Постановка проблеми. В умовах світових інтеграційних процесів і трансформації української економіки особливо загострюється проблема розробки нових методів управління. На сьогодні контролінг розглядається як сучасна цілісна система управління компанією. Істотні зміни в банківській сфері, обумовлені стрімкою інтеграцією вітчизняної банківської системи до світових фінансових процесів, обумовили підвищення уваги до проблем управління сучасним банком і розвитком засад контролінгу саме в банківській сфері.

Відмінною рисою банківської діяльності є істотна її залежність від ефективності формування строкових фінансових інструментів. Серед багатьох ризиків, властивих даній діяльності, одним з найістотніших є процентний ризик. Таким чином, особливої актуальності на сьогодні набуває проблема врахування впливу процентного ризику на формування маржинального чистого доходу банку. Даний науково-методичний апарат надасть можливість підрозділу банку одержувати необхідну інформацію для прийняття управлінського рішення та отримувати додатковий вклад у процентну складову маржинального доходу банку за рахунок трансформації термінів та умов угод.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Практичні аспекти сучасного контролінгу достатньо широко подані в сучасній науковій літературі і характеризуються широтою та різноманіттям поглядів. А. Дайле, А. Кармінський, Н. Оленев, А. Примак, С. Фалько, Д. Хан та ін. найбільш глибоко розглянули у своїх працях цю проблему. Безпосередньо проблемам контролінгу фінансових результатів під впливом ризику приділяється дещо менше уваги, вони розглядаються значною мірою в роботах Б. Баландіна, Т. Бартона, О. Березнева, В. Чемериса, К. Уварова та інших.

Однак, незважаючи на велику кількість наукових праць у вказаній сфері, проблема оперативного контролінгу процентного ризику операцій банку залишається невирішеною остаточно.

Мета статті – формування засад управлінського обліку фінансових результатів під впливом процентного ризику в межах засад оперативного контролінгу в банку.

Виклад основного матеріалу. Важливим фактором оцінки фінансового ефекту є врахування впливу процентного ризику через зміну процентних ставок з часом. Одним із найбільш розповсюджених методів визначення процентного ризику є дюрація (або тривалість) портфеля. Методологія аналізу дюрації є інструментом інвестиційного аналізу і призначена для оцінки та управління процентним ризиком. Цей метод використовується банком для оцінки, а в разі потреби і для зниження процентного ризику через формування структури банківського балансу не довільно, а за певними принципами та правилами.

Поняття дюрації ввів американський вчений Фредерік Маколі (Макалей) (F. R. Macaulay) на основі інтерпретації фінансового інструмента як грошового потоку платежів [8]. Дюрація, або середньозважений строк погашення, – це міра приведеної вартості окремого фінансового інструмента, що показує середню тривалість періоду, протягом якого всі потоки доходів за цим фінансовим інструментом надходять до інвестора. Дюрація може бути розрахована таким чином:

$$D = \frac{\sum_{i=1}^t \frac{CF_i \cdot i}{(1+r)^i}}{\sum_{i=1}^t \frac{CF_i}{(1+r)^i}}, \quad (1)$$

де D – середньозважений строк до погашення фінансового інструмента – дюрація;

CF_i – грошовий потік у проміжку часу i ;

i – номер часового інтервалу в періоді;

t – кількість часових інтервалів у періоді;

r – внутрішня ставка доходності за даним активом.

Таку дюрацію прийнято називати стандартною дюрацією або дюрацією Маколі [8]. Показник дюрації найчастіше використовується для аналізу боргових цінних паперів з тривалими термінами обігу, хоча сфера його застосування значно ширша. Вплив ризику зміни процентної ставки на структуру балансу відображений у табл. 1.

Таблиця 1

Вплив процентного ризику на структуру банківського балансу

Ризик зміни процентної ставки		Зростання ринкових процентів	Зниження ринкових процентів
Ризик зміни ринкової вартості	Реакція ринкової вартості пасивів більша реакції ринкової вартості активів	Збільшення фінансових результатів	Зменшення фінансових результатів
загальних активів і зобов'язань	Реакція ринкової вартості активів більша реакції ринкової вартості пасивів	Зменшення фінансових результатів	Збільшення фінансових результатів

Аналіз тривалості (дюрації) базується на використанні тривалості як показника процентного ризику портфеля активів, так і пасивів. Суть даного методу полягає в тому, що портфель фінансових інструментів формується у такий спосіб, щоб конкретний цільовий показник був найменш чутливим до коливань процентних ставок. Вибір такого цільового показника залежить від стратегії конкретного комерційного банку: це може бути розмір прибутку або, наприклад, співвідношення чистого прибутку до вартості активів. Окрім вибору цільового показника, аналіз дюрації передбачає наявність точної інформації про структуру активів і пасивів, їх строки, відповідні ринкові ставки дохідності [1].

Для цінного папера, який генерує потік грошових коштів лише один раз, коли досягається строк погашення, дюрація дорівнює періоду обігу. Але для всіх цінних паперів, за якими виплати проводяться кілька разів до досягнення строку погашення, дюрація буде коротшою за тривалість періоду обігу.

Головне завдання в процесі імунізації банківського балансу полягає в підборі такої комбінації активів і пасивів, яка дає змогу позбавитися чутливості до зміни ринкових процентних ставок. При цьому окремі фінансові інструменти в портфелі банку залишаються чутливими до зміни процентних ставок, але в той же час результати переоцінки активів і пасивів взаємно погашаються. Тобто з метою захисту від негативного впливу процентного ризику підбирається такий склад і структура статей балансу, результатом якої було б виконання даної умови:

$$D_A \approx D_P, \quad (2)$$

де D_A – середній строк погашення активів;

D_P – середній строк погашення пасивів.

Для визначення дюрації портфеля активів і пасивів банку обчислюють дюрацію кожного фінансового інструмента, що входить до портфеля, та зважують знайдені показники за ринковою вартістю. Сума всіх отриманих значень є середньозваженим строком погашення (дюрацією) портфеля в цілому. Формульне обчислення дюрації портфеля фінансових інструментів має такий вигляд [7]:

$$D_p = \frac{\sum_{m=1}^M DFI_m \cdot FI_m}{\sum_{m=1}^M FI_m}, \quad (3)$$

де D_p – дюрація портфеля;

DFI_m – дюрація m -го фінансового інструмента, що входить до складу портфеля;

FI_m – поточна вартість m -го фінансового інструмента;

M – кількість інструментів у портфелі.

Аналогічно проводиться аналіз дюрації банківського балансу в цілому. Підібравши склад та структуру банківських портфелів так, щоб середній строк погашення активів приблизно збігався із середнім строком погашення зобов'язань, банк може захиститися від негативного впливу ризику зміни процентних ставок. Практична реалізація цього підходу передбачає розрахунок дюрації всіх надходжень грошових коштів за активами та всіх виплат за пасивними операціями банку.

Проблема оцінки дюрації балансу банку ускладнюється ще тим, що не існує чіткої рівності між вартістю чутливих до зміни процентної ставки портфелів активів і пасивів, що пояснюється часткою власного капіталу в пасивах банку, за рахунок якого може фінансуватися частка активів, проте вартість якого чітко не встановлюється. У загальному вигляді співвідношення між дюрацією активів і зобов'язань описується за допомогою даної моделі [6]:

$$D_A = D_L \cdot \frac{L}{A}, \quad (4)$$

де D_A – зважений за вартістю надходжень строк погашення активів;

D_L – середньозважений строк погашення зобов'язань;

L – вартість зобов'язань;

A – вартість активів.

Як ми вже зазначали, через те, що частково активи можуть фінансуватися за рахунок власного капіталу банку, із наведеної вище формули (4) випливає, виходячи із того, що співвідношення між зобов'язаннями та активами не може перевищувати одиницю, дюрація активів має бути коротшою за дюрацію зобов'язань. Тобто незалежно від прямої зміни процентних ставок активи банку мають переоцінюватися швидше, ніж зобов'язання.

Чутливість банку до процентного ризику при аналізі дюрації визначається таким чином:

$$DD = D_A - D_L \cdot \frac{L}{A}, \quad (5)$$

де DD – дисбаланс дюрацій портфеля активів і зобов'язань банку.

Зміна прибутку під впливом процентного ризику за допомогою дисбалансу дюрації може бути обчислена таким чином:

$$\Delta P = -\left(\sum_{i=1}^n DD_i \cdot \frac{\Delta r_{сзв}^i \cdot E}{(1+r_i)^t}\right), \quad (6)$$

де ΔP – зміна фінансового ефекту (прибуток/збиток) від створення строкових фінансових інструментів під впливом процентного ризику;

DD_i – дисбаланс дюрацій фінансових інструментів банку;

$\Delta r_{сзв}^i$ – зміна середньозваженої процентної ставки;

r_i – базова процентна ставка;

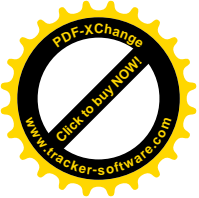
E – балансова вартість власного капіталу банку.

На основі аналізу наведених вище залежностей можна зробити висновок, що чим більша різниця між дюрацією активів і дюрацією зобов'язань банку, тим чутливішою до коливань процентних ставок на ринку буде чиста вартість банківської установи, тобто величина власного капіталу банку.

За умови, коли дюрація зобов'язань істотно коротша порівняно з портфелем активів, капітал банку зростатиме зі зниженням ринкових ставок і зменшуватиметься з їх підвищенням.

Коли дисбаланс дюрацій є позитивним, ринкова вартість власного капіталу падає з підвищенням процентної ставки і зростає при її зменшенні.

У випадку, коли дисбаланс дюрації негативний, вартість власного капіталу зростає зі зростанням процентної ставки, але зменшується з її

падінням. Капітал банку буде нечутливим до зміни процентної ставки лише у випадку, коли дисбаланс дорівнює нулю.

Чим більша величина дисбалансу, тим більшою є чутливість до процентного ризику.

Висновки. Таким чином, запропонований нами науково-методичний підхід на базі оцінки дисбалансу дюрації надає можливість одержання оперативної інформації щодо поточних угод зі створення фінансових інструментів та підготовки необхідної управлінської звітності, завдяки якій може бути побудований інформаційний фундамент для прийняття управлінських рішень у рамках операцій з формування строкових фінансових інструментів.

Список літератури

1. Аналіз банківської діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://library.if.ua/books/1.html>.
2. Баландин, Б. М. Информационно-аналитическое обеспечение управления активами и пассивами банка [Текст] / Б. М. Баландин // Деньги и кредит. – 2002. – № 10. – С. 40–42.
3. Бартон, Т. и др. Комплексный подход к риск-менеджменту: стоит ли этим заниматься [Текст] / Т. Бартон, У. Шенкир, П. Уокер ; пер. с англ. – М. : Вильямс, 2003. – 208 с.
4. Березнев, А. С. Управление соотношением "ликвидность–доходность" в коммерческих банках [Текст] / А. С. Березнев // Бухгалтерия и банки. – 2003. – № 4. – С. 51–58.
5. Гамза, В. А. Методологические основы системной классификации банковских рисков [Текст] / В. А. Гамза // Банковское дело. – 2001. – № 6. – С. 25–29.
6. Роуз Питер, С. Банковский менеджмент [Текст] / С. Роуз Питер ; пер. с англ. – 2-е изд. – М. : Дело, 1997. – 768 с.
7. Сало, І. В. Фінансовий менеджмент банку [Текст] : навч. посібник / І. В. Сало, О. А. Криклій. – Суми : Університетська книга, 2007. – 314 с.
8. Чемерис, В. Використання показників дюрації для оцінки процентного ризику [Текст] / В. Чемерис, К. Уваров // Вісник Національного банку України (укр.). – 2002. – № 10. – С. 62–65.

Summary

The article studies the problem of the impact of interest rate risks on the financial results of banks. It analyzes the specific features of this type of risk and its influence on the banking activity. The article offers a new scientific and methodological approach to the assessment of the impact of interest rate risk on the financial results of the banking activity.

Отримано 08.02.2011

Набок, О.М. Розробка науково-методичних засад обліку процентного ризику в межах оперативного контролінгу в банку [Текст] / О.М. Набок // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць. - Суми, УАБС НБУ, 2011. - Вип. 31. - С. 220-225.